

מאי לאו תנאי נינהו, שהברייתא האחת סוברת כרבה, שזכתה האשה בולדות ובתשלומיהן, ולפיכך תנינא: חייב, והיינו לאשה.

ואילו הברייתא השניה סוברת כרב חסדא, שלא זכתה האשה בולדות, ולפיכך פטור הוא.

ומבאר הגמרא: לרבה — הסובר: שזכתה האשה בולדות כשמת בעלה הגר — ודאי תנאי היא, כלומר: רבה אינו יכול לפרש את הברייתא ששנינו בה "פטור" כשיטתו, ובהכרח יפרש הוא שהברייתא נחלקו בדבר, והוא סובר כהברייתא המחייבת דמי ולדות לאשה.

אלא לרב חסדא — הסובר: לא זכתה האשה בולדות כשמת בעלה הגר — מי לימא, האמנם הכרח הוא לומר שתנאי היא, כלומר: האם מוכרח הוא שהברייתא הסוברת "חייב" אינה סוברת כרב חסדא, והוא סובר כתנא שבברייתא השניה, או שמא יש לומר, שאף ברייתא זו אינה חולקת?

ומפרשין שאינו הכרח, כי יש לומר ששתי הברייתא אינן עוסקות ב"דמי ולדות" אלא ב"שבח ולדות", שכאשר לא מת הגר נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל אם כולו לבעל, או אף האשה חולקת בו עם הבעל; ולא קשיא שתי הברייתא אהדדי:

כשחבל בה בחיי הגר ומת הגר! ? והרי הכא נמי בברייתא נפרש דהכא במאי עסקינן בכגון שחבל בה בחיי הגר, ומת הגר, אבל אם חבל בה לאחר מיתת הגר, לא זכה המכה אלא היא זכתה תחילה בולדות, ולה ישלם.

ואיבעית אימא ליישב:

לעולם עוסקת הברייתא בשחבל בה לאחר מיתת הגר —

מט-ב ודקשיא לך: למה זכה הוא, אימא לך: תני בברייתא "זכתה"; כלומר: זו ששנינו "זכה" היינו זכה המוחזק, שאם חבל בה בחיי הגר, והמכה הוא זה שמוחזק בחוב דמי הולדות כי אז זכה הוא, ואם מת הגר קודם שחבל בה, והיא המוחזקת בולדות, זכתה היא בדמי הולדות.⁽¹⁾

לימא — מחלוקת רבה ורב חסדא — כתנאי היא, [האם נאמר שהתנאים בברייתא הבאה נחלקו במחלוקתם?]

בת ישראל שנשאת לגר, ונתעברה ממנו, וחבל בה בחיי הגר, נותן דמי ולדות לגר.

ואם חבל בה לאחר מיתת הגר:

תני חדא [למדנו בברייתא אחת] חייב המכה.

ותני חדא: פטור המכה.

וראה עוד שם: "ונראה, דמשום הכי ליכא למימר שמגיה הברייתא ותני בה "זכתה", משום דברייתא מייירי בכל ענין, אף בחבל בחיי הגר, ואז לא זכתה האשה אלא החובל".

1. כתבו התוספות שאינו מגיה את הברייתא, אלא כוונת הברייתא לומר שזכה מי שיש לו זכות, וביאור דבריהם הוא כמו שנתבאר בפנים, על פי תלמידי ה"ר פרץ שב"שיטה מקובצת";

מחיים אית לה לאשה **פלגא** בלבד משבח הולדות, ואילו **לאחר מיתה** אית לה **כוליה**, והא דקתני: "חייב" היינו בשבח הולדות כולו.

איבעית אימא ליישב לדעת רב חסדא שלא יהיה הכרח לומר ש"תנאי היא":

הא והא — שתי הברייתות — **רבן שמעון בן גמליאל הן**, אלא:

כאן — הברייתא ששנינו בה: "חייב" — עוסקת **בשבח ולדות**, שלאחר מיתה הגר כולו לאשה.

כאן — הברייתא ששנינו בה: "פטור" — **בדמי ולדות**, שמאלו נפטר המכה וכדעת רב חסדא.

אמרי בני הישיבה להקשות על שני הישובים:

והרי מ"**שבח ולדות**" לישמע **לדמי ולדות**, ומדרבן **שמעון בן גמליאל לישמע לרבנן** !?

כלומר: כשם שאתה אומר לדעת רבן שמעון בן גמליאל בשבח ולדות, שאם כי מחיי הגר אין לה אלא פלגא, מכל מקום לאחר מיתה

הא — הברייתא ששנינו בה: "לאחר מיתה הגר, פטור" — **רבנן** היא, שלדעתם אין לאשה זכות בשבח הולדות בחיי הגר, ואף לא לאחר מיתה הגר.

הא — הברייתא ששנינו בה "לאחר מיתה הגר, חייב" — **רבן שמעון בן גמליאל** היא הסובר, שאף לאשה יש זכות בשבח הולדות בחיי בעלה, ומפרש לה ואזיל.⁽²⁾

קא סלקא דעתין, דלפי פירוש זה, הא דקתני "חייב", היינו בחצי שבח הולדות, שהוא החלק שהיה לאשה בו בחיי בעלה, ולפיכך מקשינן:

אי בשבח ולדות עוסקת הברייתא, ו**רבן שמעון בן גמליאל** היא, הסובר: חצי שבח הולדות לאשה הוא אפילו בחי בעלה —

אם כן **מאי איריא** בברייתא [למה נקטה הברייתא] ש"**לאחר מיתה**" חייב המכה לתת לאשה את חלקה, והרי **אפילו מחיים** של הגר **נמי אית לה** [לאשה] **פלגא** [חצי משבח הולדות]! ?

ומחדשת הגמרא, שאין הכוונה כפי שחשבנו בתחילה, שחצי שבח הולדות בלבד הוא של האשה כשמת הגר, וכאשר היה לה גם מחיים, אלא:

2. א. כתב רש"י: "אבל רבה לא מצי לתרוצי מידי"; כלומר: לדעת רבה אין לומר שאין כאן מחלוקת תנאים בין דמי ולדות אם זכתה בהן, אלא כדאמרינן לרב חסדא שהברייתות עוסקות בשבח ולדות, והא דקתני פטור רבנן היא, שאין לאשה בשבח ולדות כלום.

ויש לומר, שלפי מה שהגמרא מביאה לעיל עמוד א, ברייתא המפורשת שלדעת רשב"ג חולקים, ומפרשת הגמרא שהברייתא הראשונה במבכרת וזו בשאינה מבכרת, אם כן אף רבה

עצמו לעיל בעמוד א אינו מפרש את מחלוקת ואם תאמר: מאי קשיא לרש"י, והרי רבה עצמו לעיל בעמוד א אינו מפרש את מחלוקת

שבח ולדות דשייבא ידה בגוייהו [יש לה שייכות בהם] שהרי חציו שלה אפילו מחיים, לפיכך לאחר מיתה זכיא בהו בכולהו [זוכה היא בכלול].

אבל דמי ולדות דמחיים לא שייבא ידה בגוייהו, אלא כולם לבעל, לא זכיא בהו כלל לאחר מיתה. (4)

זכתה בכללה, אף אנו נאמר כן בדמי ולדות ואפילו אליבא דרבנן, שאם כי מחיים אין לה זכות בדמי ולדות, מכל מקום לאחר מיתה זכתה בהם! (3)

אמרי בני הישיבה ליישב:

לא כן הדבר, ואין לדמות דמי ולדות לשבח ולדות לענין זה, כי:

ובישראל שיש לו יורשים לענין דמי ולדות:

א. כתב הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק [ד ג]: "היתה נשואה לגר וחבל בה בחיי הגר נותן דמי ולדות לבעל, מת הגר פטור, [הוא דין משנתנו, אלא שהרמב"ם לא הזכיר שהיתה היא גיורת, ומשום שעיקר הדין תלוי במה שהוא גר, ולא במה שהיא גיורת, וכפי שכתב רש"י במשנתנו], ואם חבל בה אחר מיתת הגר זכת היא בדמי ולדות", וזה הוא כשיטת רבה; אבל הרא"ש פסק כרב חסדא, והן שתי דעות בשולחן ערוך סימן תכג סעיף ב.

ב. כתב רש"י לעיל על דברי רב חסדא הסובר, שאין האשה זוכה בולדות, ומשום ד"איתיה לבעל זכה ליה רחמנא, ליתיה לבעל, לא [זכה בהם אדם]", ד"איתיה לבעל" היינו לבעל או ליורשיו, שאם מת הבעל קודם שחבל בה, זכו בו יורשיו.

וכן כתבו התוספות בעמוד א על מה שאמר רב חסדא: אטו ולדות צררי נינהו, דביורשים לא פליג רב חסדא ומודה הוא דזכי, שהרי לגבי זכויות שיש לאדם בבתו [לקדשה ולקבלת קנסה, ועוד], איצטריך קרא בכתובות שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו, אבל זכות שיש לאדם בולדותיו הרי ליכא קרא למעט, [והנה בפשוטו היה נראה, שדין דמי ולדות לרב חסדא, הוא תשלום על הפסד בניו, אך מדברי התוספות שדימו זה לזכות שיש לאב בבתו אין נראה כן, וצריך עיון בזה].

מודה שנחלקו באינה מבכרת למי השבח.

ב. ותיריך רש"י: "דהא איהו אמר אשה זכתה בחלק בעלה מן ההפקר, הואיל והיא היתה מעוברת ומוחזקת בהן בשעת מיתה, ואמאי פטור משבח ולדות ומדמי ולדות דידה נינהו"; ולמדנו מדברי רש"י, דכשם שהולדות אליבא דרבה צררי נינהו ונעשים הפקר וכל הקודם זכה בהם, כך גם שבח ולדות שהוא בגוף האשה, אף הוא צררי, ונעשה הפקר במיתת הגר, וכל הקודם זכה, ומיוחדש הוא מאד; ולפי מה שנתבאר בעמוד א בהערה 13 אות ב מדקדוק לשון התוספות לעיל מג א או לפי שיטת ה"כסף משנה" שהובא שם, שאין הנידון אף לפי רבה מדין זכיה, אלא שמעיקר הדין הם שלה, ניחא יותר.

3. אין כוונת הגמרא להוכיח מכאן כסברת רבה, שהרי רבה — לפי מה שפירש רש"י — לא זיכה לאשה כלום בדמי ולדות, אלא שתפסה וזכתה; ואילו סברת הגמרא כאן היא שנאמר: יש לאשה זכות בדמי ולדות כשמת הבעל, דומיא דשבח ולדות שהם שלה לאחר מיתה, ולא משום שזכתה; ומיהו לפי מה שנתבאר בעמוד א בהערה 13 אות ב מדקדוק לשון התוספות לעיל מג א, שאין הנידון אף לפי רבה מדין זכיה, אלא שמעיקר הדין הם שלה, ניחא יותר.

4. הרחבה בדין בעל שמת קודם חבלה, בגר,

בעי מיניה רב ייבא סבא מרב נחמן [שאל
רב ייבא סבא את רב נחמן]:

המחזיק בשטרותיו של גר — ששיעבד לו
בהם ישראל את קרקעותיו לתשלום חובו⁽⁵⁾

ד. ובעיקר דין זה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, שהרמב"ם כתב בהלכה ב: "אם מת הבעל נותנין ליורשיו, ואם נגפה אחר מיתת הבעל, אף דמי ולדות לאשה", ולמדנו מדברי הרמב"ם שלפי מה שפסק כרבה, זוכה היא ולא היורשים בדמי הולדות.

והראב"ד השיג עליו: "אין דבר זה מחוור מן ההלכה, דאפילו לרבא [רבה] דאמר בשחבל בה לאחר מיתת הגר זכיא לה איהי בגוייהו, הני מילי אשת הגר שאין לו יורשים דקדמא איהי וזכיא בגוייהו, אבל אשת ישראל שיש לו יורשים, לעולם הם ליורשיו".

ה. ומה שכתב הראב"ד: "דאפילו לרבא דאמר וכו'", יש לפרשו בשני אופנים:

האחד: לדעת רב חסדא ודאי לא נאמר שכשיש לו יורשים יהיה לאשה, ד"ייבא בארעא וגירא בשמי שמיא", אם כשאין לו יורשים אינו לאשה, כשיש לו יורשים לא כל שכן שלא יהיה לאשה.

השני: לרב חסדא פשיטא לו שהוא ליורשים כמו שהוכיחו התוספות, ולזה אמר, שאפילו לרבא [רבה] הרי אינו חולק עליו לומר שיש איזה זכות לאשה עד שנאמר שהיא קודמת ליורשים, אלא ש"קדמא איהי וזכיא בגוייהו", והיינו כרש"י שהיא קדמה לתפוס לפני כל העולם, ואם כן אין בין רבא לרב חסדא לענין יורשים ולא כלום.

ו. והנה מדברי הרמב"ם לא שמענו אלא שלדעת רבה הוא לאשה ואינו ליורשים, אבל כיצד הדין לדעת רב חסדא אם הוא ליורשים או לא, בזה לא מצאנו מה דעת הרמב"ם; וראה ב"אבן האזל" שם שצייד לומר, שדברי הרמב"ם אינם אמורים אלא לרבה, ולא לרב חסדא, ראה שם.

ועוד כתבו להוכיח כן, ממה שהקשתה הגמרא על רבה מן הברייתא: "היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה", לפי מה דסלקא דעתין, שהברייתא עוסקת באופן שמת הגר קודם שחבל בה, ומוכח שלא זכתה האשה דלא כרבה; ומשמע שלפי רב חסדא ניחא לפרש את הברייתא כשמת הגר קודם שחבל בה, והרי מן הברייתא משמע, שדוקא כשהיה הבעל גר אז פטור המכה, אבל אם לא היה גר ויש לו יורשים לא נפטר המכה, הרי שיורשי המת זוכים.

ג. ועדיין יש לדון לפי שיטת רבה, הסובר: שהאשה היא שזוכה בולדות אם מת הבעל הגר קודם חבלה, כיצד הוא הדין כשיש לו יורשים, אם זכו הם או האשה.

והנה לפי מה שכתב רש"י בטעמו של רבה, שהוא משום "דהא ולדות נכסי בעליהן הן וכשמת הגר ועדיין היא מעוברת היא החזיקה בהן, והיא קודם לכל אדם, הילכך כי חבל בה בתר הכי משלם לה לדידה", והיינו, לדעת רבה הולדות חפץ ממוני הם, כשאר חפצי הגר שכל הקודם בהם זכה בהן, וזכות האשה בהם אינה אלא מפני שהיא תפסה אותם ראשונה, נמצא, שאין סברא לומר שישתנה הדין לרבה מלרב חסדא, דהאשה לגבי ולדות כאחר דמי [במקום שאינם הפקר], ואם לרב חסדא הדין הוא שהיורשים זוכים, אין מקום לחלק שלפי רבה תזכה האשה.

אך לטעמו של ה"כסף משנה" שלדעת רבה זיכתה תורה לאשה כמו שזיכתה לאיש, שפיר יש מקום לחלק בין רבה לרב חסדא במקום שיש יורשים, וכן יש להסתפק בזה לפי מה שנתבאר בעמוד א בהערה 13 לפי דעת התוספות, שאין האשה באה מדין זכיה, אלא שלה הם מפני שמגופה באו.

— לאחר שמת הגר, מהו דינו של המחזיק לקנות את הניר?

האם מאן דמחזיק בשטרא, אדעתיה דארעא הוא דמחזיק [האם המחזיק בשטר דעתו

היורשים קודמים לה, ואדרבה, הרי כברייתא שם איתא: "איין הבעל נותן ליורשיו", ועל זה לא היה קשה לגמרא רק על גרושה, ואם כן אדרבה מוכח כהראב"ד, שדוקא בגרושה מקשה הגמרא שיהיה לאשה, אבל כשיש יורשים היורשים קודמים לה, [וראה קושיית רבי עקיבא איגר שם בגליון הש"ס, ומה שכתב עליו הרש"ש שם].

ח. ב"כסף משנה" כתב בדעת הרמב"ם, שהוא סובר דכיון דהלכתא כרבה, וטעמו הוא — לדעת ה"כסף משנה" — משום שכשם שזיכתה התורה לבעל, כך זיכתה התורה לאשה, שהרי קראתם התורה "ילדיה", והיינו כשחבל בה לאחר מיתת הבעל, וממילא למדנו שביין בבעל גר וביין בבעל ישראל, אם מת קודם, הולדות הם לאשה; ולפי זה נראה שאין דברי הרמב"ם אמורים אלא לרבה, אבל אין זה ענין לרב חסדא כלל, שהוא ודאי אינו דורש כן.

אלא שה"כסף משנה" הוסיף "וטעמא דמסתבר הוא, דבשלמא כשחבל בה בחיי הבעל זכה הבעל מיד בדמי ולדות אף על פי שלא גבה, וכשמת הוריש ליורשיו, אבל כשחבל בה אחר מיתת הבעל היאך בעל זה מוריש ליורשיו דבר שלא זכה בו, הילכך על כרחך של אשה הם דקרינהו רחמנא "ילדיה", ולפי סברא זו הוא הדין דלרב חסדא אינו ליורשיו, ולא נחלקו אלא אם לאשה הם או שפטור הוא.

5. כן פירש רש"י, וראה טעם לפירוש זה בהערות בסוף הענין; אבל ב"שיטה מקובצת" בשם הר"א מגרמיש"א תמה על רש"י, ופירש שבשטרי מכר איירי, וכן נראה מלשון הרשב"א; וכן הרמב"ם [זכיה ומתנה א ט] מפרש בשטרי מכר ומתנה; ויובאו דבריו בהערות בסוף הענין.

אך הגר"א בהגהותיו כאן על דברי התוספות, שכתבו: "ביורשים לא פליג רב חסדא ומודה הוא דזכו", כתב: "וכן דעת שאר פוסקים, ורמב"ם חולק", ומבואר שהוא סובר בדעת הרמב"ם שלדעת רב חסדא אינו ליורשים, [ואפשר שטעמו, משום שאין מקום לחלק בין רבה לרב חסדא, וכמו שנתבאר לפי פירוש רש"י; ומיהו לפי זה יהיה הטעם שזכתה האשה, משום שביחס לולדות חשובים כל ישראל כאילו אין להם יורשים, ש"כל הקודם זכה", ולפי זה אם תאמר האשה שאינה רוצה לזכות בולדות, יהיה הדין שכל הקודם זכה, והוא מחודש לפרש כן בדעת הרמב"ם].

ז. וב"שולחן ערוך" סימן תכג, הובאו בסעיף א שתי שיטות בדין נגפה לאחר מיתת בעלה הישראל, אם של האשה הוא אם של יורשיו, וזו היא מחלוקת הרמב"ם עם הראב"ד; ובסעיף ב הובאו שתי שיטות גבי גר אם של האשה הם, או שהוא פטור, והיא מחלוקת רבה ורב חסדא.

והגר"א בסעיף ב, כתב להוכיח מסוגיית הגמרא דף מג מהא דאמרין: גרושה תפלוג בדמי ולדות [הובא בעמוד א בהערה 13, ראה שם] שהלכה כרבה; ואף בהלכה א כתב דמאותה סוגיא מוכח כמו הרמב"ם שבמת הישראל הרי הוא של האשה ולא של היורשים, ומשום שאם לא כן תיקשי קושיית התוספות מהיכי תיתי יהיה בגרושה של האשה.

והנה מה שהוכיח שהלכה כרבה, ניחא היטב, דבזה מתיישבת קושיית התוספות שפיר [אף שצ"ע שהרי לרבה מקשה הגמרא, ומה ראייה שהלכה כמותו], אך מה שהוכיח מאותה סוגיא שגם בישראל שמת דמי הולדות לאשה הם ולא ליורשים, זה צריך ביאור, היכן מוכח שאין

[במשכון], מוציאין אותו מידו ונותנים לבעל המשכון.

ומפרשינן: מאי טעמא:

כיון דמית ליה גר, פקע ליה שעבודיה, משמת הגר פקע החוב ובעקבותיו השעבוד, ומשפקע השעבוד מן המשכון, הרי הוא של הלוחש ששעבודו.

ואם היה משכוננו של גר ביד ישראל, שהגר הוא זה שנתן לישראל משכון על חובו שהיה חייב לישראל, ומת הגר, ובא ישראל אחר והחזיק בו, כך הוא הדין:

זה — המלוה — קנה במשכון כנגד מעותיו [חובו].

וזה — התופס — קנה את השאר.

ומקשינן עלה: ואמאי לא זכה המלוה בכל המשכון, תקני ליה חצירו מן ההפקר!?

לזכות על ידי זה בקרקע שבשטר, ובארעא הא לא אחזיק שיקנה אותה, (6) וממילא שטרא [הניר עצמו] נמי לא קנה, משום דהרי לאו דעתיה אשטרא [אין דעתו לקנות את הניר אלא את הקרקע], ואם יבוא אחר לזכות בניר — זכה.

או דלמא: דעתיה של המחזיק נמי אשטרא [על הניר עצמו], וזכה על כל פנים בניר.

אמר ליה רב נחמן לרב יבא סבא: עני מרי [ענני אדוני]:

וכי ניר כדי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך, עד שנאמר: דעתו היתה על השטר עצמו!?

אמר ליה: אכן לצור ולצור (7).

אמר רבה:

משכוננו של ישראל ביד גר, שהיה הישראלי חייב מעות לגר ונתן לו הישראלי משכון, ומת הגר, ובא ישראל אחר והחזיק בו

והקשה הש"ך [רעה סק"ג, וכן הקשה ה"לחם משנה"], האיך כתב הרמב"ם שקנהו לצור על פי צלוחיתו, והרי בעיא הוא דלא איפשיטא בסוגייתנו, אם קנהו לצור על פי צלוחיתו.

והביא בשם ה"גידולי תרומה" ליישב, דמלישנא דרב נחמן משמע, דפשיטא, דאי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך, דעתיה נמי אניר; וכתב שאינו נראה לו, ועוד, דמכל מקום תיקשי, דהא משמע בגמרא שאם דעתו על הקרקע פשיטא שלא קנה הניר, ואיך כתב הרמב"ם שאפילו אם דעתו על הקרקע קנה את הניר.

ובתחילה צידד לומר, שלרמב"ם גירסא אחרת בגמרא; ולבסוף יישב, שהרמב"ם לשיטתו שהוא פוסק: "חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו", וכל שכן ידו של אדם שהיא קונה לו שלא

6. הלשון משמע, שלא קנה את הקרקע משום שלא החזיק בה; ולכאורה לפי מה שפירש רש"י, שהיה זה שטר על שעבוד קרקעות, אם כן אין שייך לקנות את השעבוד מבלי לקנות את החוב, שאם אין חוב אין שעבוד, והר"א מגרמיש"א הקשה על רש"י בנוסח זה: "ואי אחזיק בה [מה] מהני, הא פקע שעבודא", ומטעם זה חלק, ופירש דבשטר מכר איירי, וכן הקשה בנוסח זה ה"לחם משנה" [זכיה ומתנה א ט].

7. א. כתב הרמב"ם [זכיה ומתנה א ט]: "המחזיק בשטר מנכסי הגר, כדי לקנות הקרקע הכתובה באותו השטר לא קנה אלא השטר בלבד, לצור אותו על פי צלוחיתו וכיוצא בזה", וכן פסק בשולחן ערוך סימן רעה.

אבל כל היכא דליתיה לדידיה, דאי בעי הוא למיקני, לא מצי קני, חצירו נמי לא קניא.

והלכתא שלא כתירוץ זה, ומה שאמר רבה שאין הוא קונה את המשכון בחצר, מיירי בכגון דליתיה למשכון בחצירו של המלוה, דלא קנה.

מתניתין:

המשנה לפנינו קובעת את הכלל ש"מקום הבור" נחשב לפי מקום פתחו של הבור.

יקנה שלא מדעתו, ולכן פירש שהנידון הוא בשטר שעבוד, ובשטרי שעבוד הרי דינם לחזור למי שכתבם לכשיפרע, ולהכי מספקא ליה לרב ייבא סבא, שמא לאו אדעתיה דשטרא, היינו דמכוין ודאי שאינו זוכה בו, שהרי יהא צריך להחזירם, ואינו נוטלם אלא לראיה, ומשום הכי לא קנה; וכוונתו, שלפי טעות המחזיק שהוא חושב לקנות את השעבוד על ידי השטר, אם כן לכשיפרע הלוה הרי יצטרך להחזיר את השטר, וראה עוד שם.

8. לעיל בהערה 7 אות ב, הובאו דברי התוספות בבבא בתרא נד א ד"ה אדעתא, שכתבו: "דהא דחצר קונה לו שלא מדעתו, היינו שאינו יודע אם הוא בחצירו, ואם היה יודע היה רוצה לקנות, אבל אם יודע ואין מתכוין לקנות, לא קנה"; ומטעם זה המחזיק בשטר של גר ולא נתכוין לקנותו, אינו קונה שלא מדעתו. ולכאורה תמוה, שהרי כאן יודע הלוה שהמשכון בידו, אלא שאין מתכוין לקנותו, ומכל מקום אמרינן ד"חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו"?!?

דהאמר רבי יופי בר הנינא: חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ואם כן, אף שלא ידע ממיתתו של הגר, ולא נתכוין לזכות בו, יקנה לו חצירו שלא מדעתו! (8)

אמרי בני הישיבה ליישב:

הכא במאי עסקינן: בכגון דליתיה למלוה בעיר בשעת מיתת הגר, ובאופן זה אין חצירו קונה לו, כי:

כל היכא דאיתא לדידיה [בעל החצר נמצא בעיר], דאי בעי מקני מצי קני, שאם היה רוצה לזכות בעצמו בחפץ היה זוכה, קניא ליה נמי חצירו.

מדעתו, ואם כן, אפילו אם תמצי לומר שאין דעתו אגרי, מכל מקום קונה אפילו שלא מדעתו, והאמוראים בסוגייתנו אינם סוברים שחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ראה שם.

ב. ראה בתוספות בבא בתרא נד א ד"ה אדעתא, שהקשו באמת על סוגייתנו, למה לא יקנה שלא מדעתו, וכתבו שם: "דהא דחצר קונה לו שלא מדעתו, היינו שאינו יודע אם הוא בחצירו, ואם היה יודע היה רוצה לקנות, אבל אם יודע ואין מתכוין לקנות, לא קנה", [וב"דבר אברהם" חלק א סימן יט אות ח, תמה על הש"ך שלא הזכיר כלל את דברי התוספות].

ג. והנה ב"קצות החושן" סימן רסח סק"ב, כתב, שבענין ידו של אדם אם קונה לו שלא מדעתו, הוא מחלוקת רש"י ותוספות; ואם כן לפי רש"י לא קשה קושיית התוספות.

אך ראה ב"דבר אברהם" חלק א סימן יט אות ז, שדחה דברי ה"קצות החושן", וביאר שרש"י מודה לתוספות שידו של אדם קונה לו שלא מדעתו; ואדרבה כתב לפרש, שמהאי טעמא פירש רש"י כאן את הסוגיא בשטרי שעבוד ולא בשטרי מכר ומתנה, והיינו משום שהוקשה לו:

אמר רבה: כבור ברשות הרבים, כולי עלמא לא פליגי דמחייב.

מאי טעמא? דאמר קרא "כי יפתח איש בור, או כי יכרה איש בור. בעל הבור ישלם".

ולכאורה קשה, מדוע כתב רחמנא "או כי יכרה"? הא בלאו הכי ידעינן שהכורה בור חייב בנזקי הבור מקל וחומר:

אם על הפתיחה חייב, אף שאינו יוצר בור מתחילתו אלא מסיר את השמירה ממנו, על הכריה שעושה בור ממש לא כל שכן שיהא חייב,

אלא למה כתביה קרא? ללמדך, שאין חיוב חופר הבור משום שהבור שלו, אלא על עסקי פתיחה וכריה באה לו.

מכיון שפתח או כרה את הבור, הרי זה נתחייב בנזקיו, על אף שאין הבור שלו וברשותו.

ולא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא אלא בכבור החפור ברשותו.

א-י

רבי עקיבא סבר, על בור שברשותו נמי חייב, כדמוכח מדכתיב בקרא "בעל הבור", הרי שבבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא שחייב.

ורבי ישמעאל סבר "בעל הבור" דקאמר רחמנא, לאו היינו מי שהבור שלו, אלא הכוונה למי שהוא בעל התקלה, שהוא יצר את התקלה, אך היא אינה שלו.

ובבור ברשותו, שחפר בור ברשותו והפקיר

אם הוא פתוח לרשות הרבים, דינו כבור ברשות הרבים, ואם הוא פתוח לרשות היחיד, דינו כבור ברשות היחיד. ואין זה משנה היכן נמצא חלל הבור.

החופר בור ברשות היחיד, ופתח את פתחו של הבור לרשות הרבים.

או שחפרו ברשות הרבים, ופתח את פתחו לרשות היחיד.

או שחפרו ברשות היחיד, ופתח פתחו לרשות היחיד אחר.

ונפל שמה שור או חמור, והוזק,

חייב החופר בתשלומי הנזק.

והתנא במשנתנו סובר שחיוב האדם על היזק של בורו הוא בין אם חפרו ברשות הרבים ובין אם חפרו ברשות היחיד. ולפיכך בין שפתחו ברשות הרבים ובין שפתחו ברשות היחיד, הרי זה חייב.

גמרא:

תנו רבנן: החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים הרי זה חייב על נזקי הבור.

וזהו בור האמור בתורה, דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, דהיינו שנשאר הבור ברשותו, זהו בור האמור בתורה.

ומפרשת הגמרא את מחלוקתם:

אם אין הוא יודע שיכול הוא לקנותו בחצירו, ומשום שסבור שהוא של גר; ולא הוציאו

ובפשוטו הביאור הוא, שאין הבדל בין אם אין הוא יודע שהחפץ בחצירו כדי לקנותו, לבין